

3

Pr. DRAGOȘ BAHRIM

DRAGOȘ MÎRȘANU

editori

**ÎNȚELEGEREA ȘI INTERPRETAREA SCRIPTURII
LA PĂRINȚII BISERICII**

*THE UNDERSTANDING AND INTERPRETATION OF SCRIPTURE
IN THE CHURCH FATHERS*

TRADIȚIA PATRISTICĂ ÎN ACTUALITATE

Editori

Pr. Dragoș BAHRIM • Dragoș MÎRȘANU

Consiliul științific

Pr. Roger CORESCIUC (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași) • Florin
CRIȘMĂREANU (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași) • Petre GURAN
(Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, București) •
Ovidiu SFERLEA (Universitatea din Oradea) • Alin SUCIU (Akademie der
Wissenschaften zu Göttingen) • Bogdan TĂTARU-CAZABAN (Institutul de
Istorie a Religiilor al Academiei Române, București) • Episcop Ignatie TRIF
(Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași) • Ionuț TUDORIE (St. Vladimir's
Orthodox Theological Seminary, Yonkers, NY)

Pr. DRAGOȘ BAHRIM

DRAGOȘ MÎRȘANU

editori

**ÎNȚELEGEREA ȘI
INTERPRETAREA SCRIPTURII
LA PĂRINȚII BISERICII**

*THE UNDERSTANDING AND
INTERPRETATION OF SCRIPTURE
IN THE CHURCH FATHERS*

**Lucrările simpozionului internațional
„Tradiția patristică în actualitate”
ediția a 3-a, Iași, 19-20 septembrie 2024**

**DOXOLOGIA
Iași, 2025**

CUPRINS

Cuvânt înainte	9
Foreword	15
Listă de abrevieri	21

Partea I: **LECTURI ȘI EXEGEZE BIBLICE**

1. Biblical Tragedies in Patristic Interpretation

<i>Paul M. Blowers</i>	25
------------------------	----

2. Recent Advances in Catena Studies

<i>Georgi Parpulov</i>	39
------------------------	----

3. Anastasius of Sinai's *Hexaemeron*: A Treasure Trove of Early Christian Interpretations

<i>Dimitrios Zaganas</i>	53
--------------------------	----

4. „Ieși-va omul la lucrul său și la lucrarea sa până seara”: despre *lucru* și *lucrare* în erminiile Părinților la Psalmul 103, 23

<i>Octavian Gordon</i>	71
------------------------	----

5. „... pentru că toți au păcătuit în el”: un text provocator pentru exegeții creștini de la finele Antichității

<i>Dragoș Boicu</i>	83
---------------------	----

6. Despre o interpretare atipică a miresei din Cântarea Cântărilor

<i>Tatiana Petrache</i>	105
-------------------------	-----

Partea a II-a: **CONTEXTE ȘI PARADIGME INTERPRETATIVE**

7. Τὸ πρόσωπον τὸ λέγων. O regulă interpretativă antică în utilizare patristică

<i>Sabin Preda</i>	121
--------------------	-----

8. Patristic Metaphysics vs. Patristic Hermeneutics: Two Modern Interpretive Paradigms and a Study Case – The Arian Debate

<i>Dragoș Andrei Giulea</i>	139
-----------------------------	-----

9. Receptarea Sfintei Scripturi și pedagogia inimii la Părinții deșertului

Daniel Lemeni 157

10. Lectura și hermeneutica Scripturii în literatura hagiografică: teme biblice în *Vita Stephani Iunioris*

Ștefan Zară 175

11. Αἱ ἄγιοι γράφαί. „Scriptură” și „scripturi” în dinamica tradiției patristice bizantine, potrivit Cuv. Petru Damaschin (sec. al XII-lea)

Adrian Marinescu 199

12. Iconography as Biblical Exegesis: The Exegetical Function of Illuminations in Byzantine Manuscripts

Alexandru Mihăilă 219

Partea a III-a: **STUDIA VARIA**

13. Un text antiorigenist inedit, atribuit Sfântului Maxim Mărturisitorul, în manuscrisul *Stavronikita* 62

Dragoș Băhrim 243

14. Isihasm și Scriptură vs. isihasm sau Scriptură: dileme noi pentru predica și cateheza contemporană

Roger Coresciuc 261

15. Continuitate și inovație în tratatul inedit *Împotriva zece capitole* al lui Iosif Bryennios

Cristian I. Dumitru 277

16. Cele mai vechi lecturi praznicale în limba română și primele omiliare românești (secolul al XVI-lea)

Iosif Camară 293

17. Isaac Newton, critica textuală biblică și antitrinitarismul

Dragoș Mîrșanu 313

Indice de referințe scripturistice 345

Indice de autori 349

TABLE OF CONTENTS

Foreword	15
Abbreviations	21

Part I: **BIBLICAL READINGS AND EXEGESES**

1. Biblical Tragedies in Patristic Interpretation

<i>Paul M. Blowers</i>	25
------------------------	----

2. Recent Advances in Catena Studies

<i>Georgi Parpulov</i>	39
------------------------	----

3. Anastasius of Sinai's *Hexaemeron*: A Treasure Trove of Early Christian Interpretations

<i>Dimitrios Zaganas</i>	53
--------------------------	----

4. "Man Goes Out to His Work and to His Labor Until the Evening": On *Work* and *Labour* in the Patristic Interpretations of Psalm 103:23 [in Romanian]

<i>Octavian Gordon</i>	71
------------------------	----

5. "...For All Have Sinned in Him": A Challenging Text for Christian Exegetes at the End of Antiquity [in Romanian]

<i>Dragoș Boicu</i>	83
---------------------	----

6. On an Atypical Interpretation of the Bride in the Song of Songs [in Romanian]

<i>Tatiana Petrache</i>	105
-------------------------	-----

Part II: **CONTEXTS AND PARADIGMS OF INTERPRETATION**

7. Τὸ πρόσωπον τὸ λέγων. An Ancient Interpretive Rule in Patristic Usage [in Romanian]

<i>Sabin Preda</i>	121
--------------------	-----

8. Patristic Metaphysics vs. Patristic Hermeneutics: Two Modern Interpretive Paradigms and a Study Case – The Arian Debate

<i>Dragoș Andrei Giulea</i>	139
-----------------------------	-----

9. The Reception of Holy Scripture and the Pedagogy of the Heart among the Desert Fathers [in Romanian]

Daniel Lemeni 157

10. Reading and Hermeneutics of Scripture in Hagiographic Literature: Biblical Themes in the *Vita Stephani Iunioris* [in Romanian]

Ștefan Zară 175

11. Αἱ ἅγιοι γραφαί. “Scripture” and “Scriptures” in the Dynamics of Byzantine Patristic Tradition according to St. Peter of Damascus (12th Century) [in Romanian]

Adrian Marinescu 199

12. Iconography as Biblical Exegesis: The Exegetical Function of Illuminations in Byzantine Manuscripts

Alexandru Mihăilă 219

Part III: **STUDIA VARIA**

13. A Previously Unknown Anti-Origenist Text, Attributed to Saint Maximus the Confessor, in MS *Stavronikita* 62

Dragoș Băhrim 243

14. Hesychasm and Scripture vs. Hesychasm or Scripture: New Dilemmas for Contemporary Preaching and Catechesis [in Romanian]

Roger Coresciuc 261

15. Continuity and Innovation in the Previously Unknown Treatise *Against Ten Chapters* by Joseph Bryennios [in Romanian]

Cristian I. Dumitru 277

16. The Oldest Festal Readings in Romanian and the first Romanian Homiliaries (16th Century) [in Romanian]

Iosif Camară 293

17. Isaac Newton, Biblical Textual Criticism and Anti-Trinitarianism [in Romanian]

Dragoș Mîrșanu 313

Index of Biblical References 345

Index of Authors 349

Cuvânt înainte

Preocupare fundamentală a Părinților Bisericii, hermeneutica biblică s-a concretizat și ni s-a transmis într-o multitudine de genuri literare: de la comentariile verset cu verset ale cărților scripturistice, la omilii exegetice și catene, și de la analiza unor pasaje biblice sub forma unor tratate detaliate ori a scoliilor, până la antologii cuprinzând întrebări și răspunsuri privind locuri dificile din Scriptură. Volumul de față, reunind lucrările celei de-a treia ediții a simpozionului științific *Tradiția Patristică în Actualitate*, organizat de Centrul de Studii Patristice „Sfântul Maxim Mărturisitorul” al Arhiepiscopiei Iașilor și desfășurat în perioada 19-20 septembrie 2024, discută o serie de interpretări și exegeze biblice reprezentative ale Părinților – încadrate, fiecare, în propriul lor cadru interpretativ și context istoric – precum și alte subiecte relevante pentru cercetarea patristică și istorică contemporană. Contribuțiile sunt organizate în trei secțiuni. Primele două corespund temei principale – *Înțelegerea și interpretarea Scripturii la Părinții Bisericii* – în timp ce ultima secțiune reunește studii pe diverse alte teme (incluzând chestiuni de critică/paternitate textuală, evaluarea și folosirea textelor scripturistice în dezbateri doctrinare sau în practica liturgică etc.). În cadrul fiecărei secțiuni, lucrările sunt prezentate în ordine cronologică, în funcție de subiectul abordat.

Studiul interpretării biblice patristice relevă un bogat mozaic de abordări exegetice, care continuă să inspire cercetarea biblică contemporană. Primele șase studii ilustrează diverse dimensiuni ale modului în care Părinții Bisericii au abordat Scriptura, de la inovații metodologice la analize textuale specifice, demonstrând atât rafinamentul, cât și diversitatea hermeneuticii creștine timpurii.

Examinarea tragediilor biblice în interpretare patristică realizată de **Paul M. Blowers** situează discuția într-un cadru metodologic mai larg, analizând modul în care exegeții patristici au adoptat o gamă de forme retorice și artistice, dincolo de tradiționalele „sensuri” ale Scripturii. Părinții

au observat că anumite narațiuni biblice problematice întruchipau teme și structuri caracteristice tragediei clasice – narațiuni care dramatizau dreptatea divină, răul moral, libertatea umană și tensiunea creată de soartă și destin. În loc să imite pur și simplu modelele tragicilor clasici, interpreții creștini au reconfigurat motivele tragice biblice pentru a-și conduce auditoriul către o relaționare mai profundă cu puterea transformatoare a revelației sacre, în special în contexte liturgice și omiletice. Această abordare evidențiază disponibilitatea Părinților de a utiliza strategii literare sofisticate pentru a dezvălui dimensiunile spirituale ale Scripturii.

Rafinamentul metodologic evidențiat în studiul lui Blowers își găsește un mecanism de conservare în tradiția catenelor, analizată de **Georgi Parpulov**. Aceste comentarii biblice, în care fragmente din diferiți teologi sunt „împletite” în texte coerente, reprezintă un instrument crucial pentru păstrarea și transmiterea înțelepciunii patristice. Progresele recente au identificat noi tipuri de catene și au recuperat fragmente din figuri proeminente precum Origen, Evagrie și Sever al Antiohiei. Lucrarea lui Parpulov relevă modul în care aceste compilații au servit ca depozite sistematice ale interpretării biblice creștine timpurii, asigurând conservarea diverselor tradiții exegetice de-a lungul veacurilor.

Aplicarea practică a acestui principiu de conservare este exemplificată în studiul lui **Dimitrios Zaganas** asupra *Hexaameronului* lui Anastasie Sinaitul. Acest comentariu asupra primelor trei capitole din *Facere*, alcătuit în a doua jumătate a secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea, demonstrează modul în care lucrări patristice individuale puteau fi depozitate ale tradițiilor interpretative anterioare. Anastasie a încorporat o multitudine de interpretări patristice antice care nu mai există în forma lor originală, oferind prin *Hexaameronul* său posibilitatea unei priviri cuprinzătoare asupra exegezei la *Facere* în creștinismul timpuriu. Scopul său principal – prezentarea narațiunii creației ca prefigurare a tainei lui Hristos și a Bisericii – ilustrează perspectiva hristologică îmbrățișată de mulți Părinți în abordarea textelor biblice.

Trecând de la aceste metode generale de conservare la analize textuale specifice, studiul lui **Octavian Gordon** asupra Ps. 103:23 evidențiază atenția minuțioasă acordată de Părinți distincțiilor terminologice. Analiza termenilor greci ἔργον („lucrare”) și ἐργασία („muncă”) relevă abordări patristice diferite privind precizia semantică. În timp ce unii considerau termenii sinonimi, alții încercau să stabilească distincții; analiza lui Gordon sugerează că expresia este, de fapt, o tautologie deliberată, ceea ce dezvăluie deschiderea exegezei patristice atât spre subtilități conceptuale, cât

și spre recunoașterea procedeeleor literare. Studiul lui **Dragoș Boicu** despre Romani 5:12–21 și delicata temă a „păcatului original” evidențiază sofisticarea teologică a exegezei patristice. Acest pasaj provocator despre păcatul universal și ereditar a pus probleme semnificative exegetilor din secolele IV–V. Răspunsurile acestora nu doar că au contribuit la conturarea elementelor centrale ale doctrinei creștine, dar reflectă și conștientizarea persistenței tainei privind modul transmiterii păcatului original. Studiul **Tatianei Petrache** asupra *Comentariului la Cântarea Cântărilor* al Sfântului Nil al Ancyrei demonstrează cum exegeza patristică poate transforma textele biblice în adevărate ghiduri spirituale. Urmând modelul lui Origen, Nil interpretează Mireasa ca reprezentând Biserica neamurilor, sufletul individual și natura umană, prezentând-o inițial pe Sulamita ca păcătoasă, dar transformată prin curățirea botezului în Mireasa vrednică a Mirelui Ceresc. Această lectură dovedește capacitatea exegezei patristice de a orienta textul scripturistic spre formarea duhovnicească și unirea mistică cu Hristos.

Următoarele șase contribuții, care constituie partea a doua a volumului, explorează paradigme și contexte hermeneutice din Antichitatea clasică până la creștinismul bizantin. Studiul interpretării biblice patristice dezvăluie o interacțiune complexă între metode moștenite, inovații teologice și contexte variate, care au determinat modul în care Părinții Bisericii s-au raportat la Scriptură. Examinarea lui **Sabin Preda** urmărește modul în care două reguli clasice de interpretare – „Homer din Homer se face cunoscut” și cunoașterea „persoanei care vorbește” – au fost transformate în cadru creștin. În timp ce se menține ideea că interpretarea trebuie să țină cont de caracterul și lumea spirituală a autorului, întruparea Cuvântului a oferit noi date pentru o lectură „personalistă” a Scripturii, arătând cum teologia creștină a recontextualizat fundamental metodele interpretative moștenite. Această transformare a metodelor clasice ridică întrebări fundamentale despre relația dintre abordările filosofice și cele hermeneutice, explorate de analiza comparativă a lui **Dragoș Andrei Giulea** asupra metafizicii și hermeneuticii patristice. El contestă tendințele recente care prioritizează cadrele hermeneutice față de analiza metafizică, argumentând că presuposițiile metafizice au avut un rol definitoriu în articularea viziunii teologice. Limbajul metafizic nu era menit să creeze sisteme noi, ci să exprime idei teologice tradiționale, anterioare adoptării terminologiei filosofice. Această dezbatere evidențiază modul în care paradigmele interpretative devin ele însele obiecte de cercetare științifică. Studiul lui **Daniel Lemeni** demonstrează cum Părinții pustiei au creat

contexte interpretative unice, în care Scriptura era trăită prin practica ascetică. Integrarea textelor biblice a generat o „pedagogie a inimii”, Sfântul Antonie cel Mare exemplificând modul în care viața putea fi modelată după Scriptură. Această paradigmă reprezintă o hermeneutică întrupată, unde exegeza devine practică de viață, transformându-i pe Părinții pustiei în „epifanii ale Sfintei Scripturi”. Analiza lui **Ștefan Zară** relevă modul în care narațiunile hagiografice funcționează ca aprofundări hermeneutice ale Scripturii. Prin tipologia biblică, viețile sfinților capătă o valoare teologică, nu doar biografică. Utilizarea sistematică a epitetelor biblice și a modelelor tipologice transformă scrierile hagiografice în instrumente teologice, arătând că acestea constituie un spațiu hermeneutic privilegiat, unde Scriptura actualizează sensurile sale în cadrul comunităților de credință. Studiul lui **Adrian Marinescu** despre raportul dintre „Scriptură” și „scripturi” în tradiția patristică bizantină, după Cuviosul Petru Damaschinul, analizează modul în care gândirea bizantină din secolul al XII-lea a înțeles relația dintre Scriptură și scrierile patristice. Petru a inclus „studiul dumnezeieștilor scripturi” între virtuțile creștine, dar a recunoscut, totodată, că Scriptura și textele patristice formează un corpus unitar. Paradigma sa interpretativă subliniază complementaritatea de conținut și asimilarea personală, nu delimitarea între tipurile de texte. **Alexandru Mihăilă** explorează icoana ca exegeza biblică în manuscrisele bizantine. Miniaturile din Octateuhuri și Psaltiri funcționează ca o exegeza vizuală, interpretând episoadele istorice în acord cu literatura patristică și oferind lecturi hristologice pentru pasaje specifice. Această hermeneutică vizuală constituie o contribuție distinctă a Bizanțului la metodologia exegetică, arătând modul în care imaginea a devenit un instrument de interpretare a Scripturii.

Studiul controverselor teologice și al chestiunilor textuale dezvăluie relația dinamică dintre amplificarea doctrinară și interpretarea scripturistică, de-a lungul secolelor de reflecție creștină. Ultimele cinci contribuții ilustrează în primul rând influența reciprocă dintre disputele teologice, pe de o parte, și analiza textuală, tradițiile manuscriselor și abordările hermeneutice, pe de altă parte, ilustrând, între altele, interacțiunea continuă dintre ortodoxie și erezie, din perioada patristică până în epoca modernă timpurie. Descoperirea de către **Dragoș Bahrim** a unui text anti-origenist inedit, atribuit Sfântului Maxim Mărturisitorul și păstrat în Ms. *Stavronikita* 62, oferă un exemplu de conservare a controverselor teologice în tradițiile manuscrise. Versiunea extinsă a *Quaestiones et dubia* 19, referitoare la apocastază și origenism, apare într-o colecție de texte polemice anti-latine

din sec. XIV–XV, demonstrând cum disputele teologice își depășesc contextul original și sunt reutilizate în noi scopuri polemice. Studiul lui **Roger Coresciuc** despre cum este văzută relația între isihasm și Scriptură în discursul omiletic modern tratează falsa dihotomie potrivit căreia isihasmul ar fi exclusiv experiențial, iar Scriptura ar fi separată de Tradiție. Prin recurs la Sfântul Grigorie Palama, autorul demonstrează că spiritualitatea isihastă autentică a menținut un echilibru între experiența mistică și exegeza biblică, iar tensiunile percepute astăzi reprezintă mai degrabă neînțelegeri moderne decât probleme teologice intrinseci. Examinarea scrierii inedite *Împotriva celor zece capitole* a lui Iosif Bryennios de către **Cristian I. Dumitru** dezvăluie evoluția metodologiei teologice în polemicile bizantine împotriva adaosului *Filioque*. În perioada paleologă, palamismul și tomismul au adăugat dimensiuni noi disputelor tradiționale dintre Răsărit și Apus. Dumitru arată că teologia bizantină târzie a completat abordările patristice prin inovații scolastice – formatul *quaestio*, argumentarea silogistică și prezentările diagramatice –, ceea ce a condus la o pluralitate metodologică distinctă. Contribuția lui **Iosif Camară** privind lecturile și omiliile liturgice românești din secolul al XVI-lea analizează traducerile simultane ale pericopelor liturgice și paraliturgice în română, evidențiind relația organică dintre învățătura patristică și practica rituală. *Evangelhia învățătoare* tipărită la Brașov în 1581, tradusă după *Omiliarul patriarhal din Constantinopol* prin intermediul slavonei, ilustrează, între alte exemple, rețelele complexe de transmitere care au facilitat difuzarea teologică peste granițele lingvistice. În final, intersecția dintre critica textului și controversele teologice este exemplificată de analiza lui **Dragoș Mirșanu** privind studiul biblic și teologia antitrinitară ale lui Isaac Newton. În lucrarea sa *Historical Account of Two Notable Corruptions of Scripture*, acesta a denunțat interpolările textuale menite să susțină doctrina trinitară. Metodologia sa a combinat dovezile manuscrise, mărturiile patristice și analiza istorică, încercând să recupereze un text „original” al Scripturii, nealterat de corupții doctrinare. Astfel, critica textuală a devenit un câmp de bătălie pentru debaterile teologice.

Aceste studii ilustrează, împreună, caracterul polimorf al interpretării biblice patristice. De la rafinatele retorice la metode sistematice de transmitere, de la precizia terminologică la profunzimea mistică, Părinții Bisericii au elaborat o abordare complexă, integrând dimensiunile literare, teologice și spirituale, punând astfel bazele unei reflecții de durată pentru studiile biblice și teologia creștină contemporană. Interpretarea patristică

s-a desfășurat în cadrul unor paradigme multiple și adesea suprapuse: metode retorice clasice transformate prin teologia creștină, practici ascetice întrupate, tipologii hagiografice, exegeză vizuală și tradiții textuale integrate. Departe de a fi limitată la o singură metodă hermeneutică, interpretarea patristică apare ca un câmp dinamic, unde diverse contexte – filosofice, ascetice, literare, artistice și liturgice – au generat cadre distincte, dar complementare, de înțelegere a Scripturii.

Dorim să ne exprimăm recunoștința față de toți cei care au contribuit la această manifestare științifică: conferențiarilor în plen, paneliștilor și participanților la dezbaterile din cadrul mesei rotunde¹. Mulțumirile noastre se îndreaptă în mod special către cei care ne-au pus cu generozitate la dispoziție textele lucrărilor lor pentru includerea în prezentul volum.

În încheiere, aducem mulțumiri deosebite Înaltpreasfințitului Teofan, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, principalul sprijinitor al activităților de cercetare și publicare desfășurate în cadrul Centrului de Studii Patristice „Sf. Maxim Mărturisitorul”. Suntem, de asemenea, profund recunoscători domnului Cătălin Jeckel, consilier cultural al Arhiepiscopiei Iașilor, pentru sprijinul și încurajarea constantă.

Iași, 1 septembrie 2025

Dragoș Bahrim
Dragoș Mîrșanu

Centrul de Studii Patristice
„Sf. Maxim Mărturisitorul”
al Arhiepiscopiei Iașilor

¹ La masa rotundă intitulată „Biblical Studies and Patristics: A Living Relationship” au participat (în ordine alfabetică): Paul M. Blowers, Alexandru Mihăilă, Dragoș Mîrșanu (moderator), Georgi Parpulov și Dimitrios Zaganas.

Foreword

As a central endeavour of the Church Fathers, biblical hermeneutics took form and has been transmitted to us through an array of literary genres: from line-by-line commentaries on the books of Scripture to exegetical homilies and catenae, and from comprehensive treatises and scholia on selected passages to collections of questions and answers addressing difficult biblical loci. The present volume comprises the proceedings of the third edition of the scientific symposium *Tradiția Patristică în Actualitate* organized by the St. Maximus the Confessor Centre for Patristic Studies of the Orthodox Archdiocese of Iași, and convened on 19-20 September 2024. It presents a series of significant patristic interpretations and exegetical approaches, each situated within its own interpretative framework and historical context, together with studies addressing other topics pertinent to contemporary patristic and historical research. The contributions have been arranged in three sections. The first two correspond to the main theme – *The understanding and the Interpretation of Scripture in the Church Fathers* – whilst the last gathers studies on various other matters, including textual criticism and questions of authorship, the evaluation and employment of scriptural texts in doctrinal debates, and their role in liturgical practice. Within each section, the papers are ordered chronologically according to the subject matter under discussion.

The study of patristic biblical interpretation reveals a rich tapestry of exegetical approaches that continue to inform contemporary biblical scholarship. The first six studies illuminate various dimensions of how the Church Fathers approached Scripture, from methodological innovations to specific textual analyses, demonstrating both the sophistication and diversity of early Christian hermeneutics.

Paul M. Blowers' examination of biblical tragedies in patristic interpretation situates the discussion within a broader methodological

framework by examining the ways in which patristic exegetes adopted a range of rhetorical and artistic forms extending beyond the traditional interpretative “senses”. The Fathers discerned that certain problematic biblical narratives embodied themes and structural patterns characteristic of classical tragedy — narratives that dramatised divine justice, moral evil, human freedom, and tensions surrounding fate and destiny. Rather than merely imitating the models of the classical tragedians, Christian interpreters reconfigured biblical tragic motifs so as to guide their audiences towards a deeper engagement with the transformative power of sacred revelation, particularly within the contexts of preaching and liturgical practice. This approach illustrates the Fathers’ readiness to employ sophisticated literary strategies in order to disclose the spiritual dimensions of Scripture.

The methodological sophistication evident in Blowers’ study finds its preservation mechanism in the tradition of *catenae*, as examined by **Georgi Parpulov**. These biblical commentaries, where excerpts from various theologians are “strung together” into cohesive texts, represent a crucial method for preserving and transmitting patristic wisdom. Recent advances have uncovered newly-identified types of *catenae* and recovered excerpts from prominent figures such as Origen, Evagrius, and Severus of Antioch. Parpulov’s work reveals how these compilations served as systematic repositories of early Christian biblical interpretation, ensuring that diverse exegetical traditions were maintained across generations.

The practical application of this preservation principle is exemplified in **Dimitrios Zaganas**’ study of Anastasius of Sinai’s *Hexaemeron*. This late seventh to early eighth-century commentary on Genesis 1–3 demonstrates how individual patristic works could serve as repositories of earlier interpretive traditions. Anastasius incorporated a wealth of ancient patristic interpretations that are no longer extant in their original form, making his *Hexaemeron* an invaluable window into the exegesis of Genesis in early Christianity. His primary aim of presenting the creation narrative as foreshadowing the mystery of Christ and the Church illustrates the christological lens through which many Fathers approached biblical texts.

Moving from these broader preservation methods to specific textual analyses, **Octavian Gordon**’s study of Psalm 103:23 demonstrates the meticulous attention the Fathers paid to terminological distinctions. Gordon’s analysis of the Greek terms *ἔργον* (‘work’) and *ἐργασία* (‘labour’) reveals varying patristic approaches to semantic precision. While some viewed the terms as synonymous, others attempted distinctions, though Gordon’s analysis suggests the expression represents genuine tautology,

highlighting how patristic exegesis ranged from subtle distinction-making to recognizing literary devices. **Dragoș Boicu**'s examination of Romans 5:12-21 and the delicate theme of "original sin" reveals the theological sophistication of patristic exegesis. This challenging passage on the universal and hereditary sin presented significant difficulties for fourth and fifth-century exegetes. Their responses not only helped to shape core tenets of Christian doctrine but also reflected an awareness of the enduring mystery surrounding the mode of original sin's transmission. **Tatiana Petrache**'s study of St. Nilus of Ancyra's *Commentary on the Song of Songs* demonstrates how patristic exegesis transformed biblical texts into comprehensive spiritual guides. Following Origen's approach, Nilus interprets the Bride as the Church of the Gentiles, the individual soul, and human nature, originally presenting the Shulamite as sinful but transformed through baptismal cleansing into the worthy Bride of the Heavenly Bridegroom. This interpretation demonstrates how patristic exegesis could transform biblical texts into comprehensive guides for spiritual formation and mystical union with Christ.

The six studies that constitute the second part illustrate a range of paradigms and settings that shaped patristic hermeneutics, from the milieu of classical antiquity to the developments of Byzantine Christianity. The study of patristic biblical interpretation discloses a complex interplay of inherited exegetical methods, theological innovation, and the diverse historical contexts that informed the Fathers' engagement with Scripture. **Sabin Preda**'s examination traces how two classical interpretive rules – "Homer from Homer is made clear" and knowing "the person who speaks" – were transformed within Christian frameworks. While maintaining that interpretation must consider the author's character and spiritual world, the incarnation of the Word provided new data for a "personalist" reading of Scripture, demonstrating how Christian theology fundamentally re-contextualized inherited interpretive methods. This transformation of classical methods raises fundamental questions about the relationship between the philosophical and hermeneutical approaches, as explored in **Dragoș Andrei Giulea**'s comparative analysis of patristic metaphysics and hermeneutics. He challenges recent scholarly trends that prioritize hermeneutical frameworks over metaphysical analysis, particularly Richard Vaggione's argument that hermeneutical frameworks are more foundational than philosophical concepts in fourth-century debates. Instead, Giulea argues that metaphysical assumptions play a more defining role in establishing theological vision, with metaphysical language serving

not to construct new systems but to articulate traditional theological ideas that preceded the adoption of metaphysical terminology. This debate illuminates how interpretive paradigms themselves become subjects of scholarly interpretation. *Daniel Lemeni*'s study demonstrates how Desert Fathers created unique interpretive contexts where Scripture was lived through ascetic practice. The integration of biblical texts into manual labour, recitation, and meditation created a "pedagogy of the heart," with Anthony the Great exemplifying someone who modeled his life upon Scripture. This represents a distinctive paradigm where hermeneutics becomes embodied practice, transforming the Desert Fathers into "epiphanies of the Holy Scripture." *Ştefan Zară*'s analysis reveals how hagiographic narratives function as hermeneutical deepenings of Scripture, employing biblical typology to shape the understanding of saints. The systematic use of biblical epithets and typological models creates works transcending biographical narrative to become theological instruments, demonstrating how hagiographic literature serves as a privileged hermeneutical space where Scripture actualizes its meanings within believing communities. *Adrian Marinescu*'s study of "Scripture" and "scriptures" in the Byzantine patristic tradition, according to St. Peter of Damascus, reveals how twelfth-century Byzantine thought understood the relationship between Scripture and the patristic texts. Peter's inclusion of "the study of divine scriptures" among Christian virtues, alongside his recognition that Scripture and patristic texts form a unified corpus, demonstrates an interpretive paradigm where patristic authority is understood as continuous with scriptural inspiration. This paradigm emphasizes content complementarity and personal assimilation over textual boundaries. The interpretive paradigm extends further into the realm of visual culture through *Alexandru Mihăilă*'s examination of iconography as biblical exegesis in Byzantine manuscripts. He demonstrates how illuminations in Octateuchs and Psalters function as visual exegesis, interpreting historical episodes according to patristic literature and providing Christological readings of specific verses. This visual hermeneutics represents a distinctive Byzantine contribution to interpretive methodology.

The study of theological controversies and textual questions discloses the dynamic interrelation between doctrinal amplification and scriptural interpretation across the centuries of Christian thought. The final five contributions illustrate mainly how theological debate both shaped and was shaped by textual analysis, manuscript traditions, and hermeneutical strategies, illustrating *inter alia* the enduring interplay

between orthodoxy and heterodoxy from the patristic age through to the early modern period. **Dragoș Bahrim**'s discovery of an unpublished anti-Origenist text attributed to St. Maximus the Confessor in Ms. *Stavronikita* 62 demonstrates how manuscript traditions preserve theological controversies across the centuries. This expanded version of *Quaestiones et dubia* 19, addressing apokatastasis and Origenism, appears within a fourteenth to fifteenth-century collection of anti-Latin polemical texts, revealing how theological debates could be appropriated for new polemical purposes beyond their original context. In his examination of hesychasm and Scripture in modern preaching, **Roger Coresciuc** interrogates the false dichotomy where hesychasm appears exclusively experiential while Scripture becomes divorced from Tradition. Through Saint Gregory Palamas, he demonstrates how authentic hesychast spirituality maintained an equilibrium between mystical experience and scriptural exegesis, showing that supposed tensions are the product of modern misconceptions rather than intrinsic theological conflict. **Cristian I. Dumitru**'s analysis of Joseph Bryennios' unedited *Against Ten Chapters* reveals the evolution of theological methodology in Byzantine polemics against the Filioque. During the Palaeologan period, Palamism and Thomism introduced new dimensions to traditional East-West debates. Dumitru shows how late Byzantine theology supplemented patristic approaches with scholastic innovations including the *quaestio* format, syllogistic argumentation, and diagrammatic presentations, producing a distinctive methodological plurality. The practical dimension emerges in **Iosif Camară**'s examination of sixteenth-century Romanian liturgical readings and homilies. He traces simultaneous translation of liturgical and paraliturgical readings into Romanian, reflecting the integral relationship between patristic teachings and ritual practice. The 1581 *Didactic Gospel* from Brașov, translating the *Patriarchal Homiliary of Constantinople* through Slavonic intermediaries, illustrates complex transmission networks facilitating theological dissemination across linguistic boundaries. Finally, the intersection of textual criticism and theological controversy is exemplified in **Dragoș Mîrșanu**'s analysis of Isaac Newton's biblical criticism and anti-Trinitarian theology. Newton's *Historical Account of Two Notable Corruptions of Scripture* systematically exposed alleged textual interpolations supporting Trinitarian doctrine. His methodology combined manuscript evidence, patristic testimony, and historical analysis to possibly recover an "original" biblical text free from doctrinal corruption, illustrating how textual criticism could itself become a battlefield for theological controversy.

These studies collectively illustrate the multifaceted nature of the patristic biblical interpretation. From rhetorical sophistication to systematic preservation methods, from terminological precision to mystical insight, the Church Fathers developed comprehensive approaches engaging literary, theological, and spiritual dimensions simultaneously, providing rich foundations for contemporary biblical studies and Christian theology. In addition, the patristic interpretation operated within multiple, often overlapping paradigms: classical rhetorical methods transformed by Christian theology, embodied monastic practice, hagiographic typology, visual exegesis, and integrated textual traditions. Rather than representing a single hermeneutical approach, the patristic interpretation emerges as a dynamic field where diverse contexts – philosophical, ascetic, literary, artistic, and liturgical – generated distinctive yet complementary frameworks for understanding the Scripture.

We wish to extend our gratitude to all those who contributed to this scientific gathering: the plenary speakers, the panelists, and the participants in the round table discussion². Our thanks go especially to those who generously provided the texts of their papers for inclusion in the present volume.

Finally, we express our heartfelt appreciation to His Eminence Teofan, Archbishop of Iași and Metropolitan of Moldavia and Bucovina, the foremost supporter of the research and publishing endeavors undertaken within the framework of the St. Maximus the Confessor Centre for Patristic Studies. We are likewise deeply grateful to Mr. Cătălin Jeckel, cultural advisor of the Archdiocese of Iași, for his unfailing support and encouragement.

Iași, 1 September 2025

Dragoș Bahrim
Dragoș Mîrșanu

St. Maximus the Confessor
Centre for Patristic Studies
of the Archdiocese of Iași

² The participants in the *Biblical Studies and Patristics: A Living Relationship* round table were (in alphabetical order): Paul M. Blowers, Alexandru Mihăilă, Dragoș Mîrșanu (moderator), Georgi Parpulov and Dimitrios Zaganas.

Biblical Tragedies in Patristic Interpretation

Paul M. Blowers

Milligan University

Abstract: *Patristic biblical interpreters, in the course of Christian antiquity, embraced various rhetorical and artistic forms in the exposition of difficult biblical texts, over and beyond reverting to multiple interpretive “senses” (literal, figural, allegorical, etc.). From early on, many interpreters recognized certain problematic biblical narratives that seemed to reflect themes and patterns in Greek and Roman tragedy, stories that heavily dramatized the testing of divine justice, the origin and nature of moral evil, the character of human freedom, the specter of “ill fortune,” and questions of fate and destiny. Christian expositors were less interested in mimicking the work of the classical authors of tragedies (Sophocles, Aeschylus, Euripides, et al.) than in imitating the biblical authors themselves, and in enhancing the pattern of biblical tragedy for purposes of leading their audiences to deeper engagement with the transformational power of sacred revelation in its sometimes shocking and “scandalous” contents. This lecture will explore some of the salient examples of tragedy in Old and New Testaments, and sample the ways that patristic interpreters skillfully navigated the difficulties, often in the context of preaching and liturgy.*

Keywords: *biblical tragedy, patristic exegesis*

If there is a virtually universal principle of interpretation in early Christian biblical exegesis, in addition to the belief that the very Word of God speaks ever anew to the Church through its sacred Scriptures, it was the conviction that, save for laws, commandments, or facts of history, those same Scriptures were rarely straightforward or transparent in the truth that they conveyed. Whether it was Origen’s famous image of Scripture as a mansion with many rooms whose keys were mixed up and needed the exegete’s matching of keys with doors¹, or Augustine’s equally famous image of Scripture as full of ambiguous

¹ *Comm. in Ps. 1 (Frag.), Philokalia of Origen 2.3.*